
Csongrády Béla

„...NÓGRÁD MEGYE LEGFONTOSABB
ÉRTÉKHORDOZÓJA”

Új Madách-kötetek a Palócföld Könyvek sorozatban

Akár szimbólumként is felfogható, hogy a 2002-ben újraindult Palócföld Könyvek sorozat egyik kötete – a Párizsi vallomások – Nyéki Lajos nevéhez kötődik. Ugyanis a balassagyarmati születésű, 1956 óta Franciaországban élő tanár, irodalomtörténész, költő a Palócföld első – lassan egy fél évszázada, 1954 decemberében megjelent – számában Madách Imre címmel értekezett, ismertetvén, népszerűsítvén a nógrádi gyökerű Tragédia-költő életművet. Pedig akkoriban még nem volt „divatban” Madách szellemi örökségének ápolása, s még híre-hamva sem volt az 1964-ben indult kultikus hagyományápolásnak. Az elmúlt évtizedekben viszont – éppen a Palócföld révén is – felvirágozott ez a kultusz, s most a Palócföld Könyvek új folyamában eddig napvilágot látott öt kötetből három – Az ember tragédiája és az európai emberiségköltemény, valamint Kozma Dezső Madáchja – direkt módon, Praznovszky Mihály Időről időre című opusa pedig az idegyűjtött tanulmányok egész sorával – foglalkozik Madáchcsal. (Ez már csak azért is feltűnő, mert a korábban, – 1980 és 1998 között megjelent tizennyolcból – mindössze egy, Praznovszky Mihály Madách és Nógrád a reformkorban című 1984-es kötete szenteltetett e témakörnek.)

Az új folyam – mint Praznovszky Mihály, a Palócföld főszerkesztője megindokolta – azért indult Madáchcsal, mert „...Nógrád megye legfontosabb értékhordozója. A szülőföldi kisajátítás minden sutasága nélkül, de az »itt született« szellemi elkötelezettségével a madáchi életmű ma az igazi mérték az e tájon élőknek. Olyan kultusza alakult ki a költőnek, amely már régen túlnőtt a koszorúzások, emléktábla-avatások könnyen elfelejthető szintjén. Madách életművének kutatása, elemzése, értelmezése, az új olvasói nemzedékekkel való szembesítése mindig új és új eredményeket hoz a Madách filológiában. Túlzás nélkül állíthatjuk, a Madách kutatás ma elképzelhetetlen Nógrád megye segítőkész, olykor kezdeményező szerepvállalása nélkül.” Az ember tragédiája és az európai emberiség-költemény című tanulmánykötet egy „rég” adósságot kívánt törleszteni. 1998 őszén – a költő születésének 175., fő műve színházi premierjének 115. évfordulója tiszteletére, a Magyar Millennium

Irodalmi Emlékbizottság kezdeményezésére, a Nógrád Megyei Múzeumi Szervezet és a Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézete segítségével – Salgótarjánban e címmel tartottak konferenciát. A tanácskozáson elhangzott előadások közül e kötet Kerényi Ferenc, Béccsy Tamás, Fried István, Kovács István és Éva-Gerevich-Kopteff gondolatait adja közre. (A konferencián Horváth István, akkori megyei múzeumigazgató mondott megnyitót, Jankovics József, a Nemzetközi Magyar Filológia Társaság főtitkára, az MTA Irodalomtudományi Intézetének igazgatóhelyettese elnökölt és tartott bevezetőt. Az elhangzott előadások közül a kötetből hiányzik Dávidházi Péter „Szabadnak lenni minden ortodox védelemtől” amelyben a *Tragédia* és Milton *Az elveszett paradicsom* című műve közti párhuzamokat mutatta be és Ferenczi László *Hermes, Achasvérus és legendák* című tanulmánya, amely a francia talajon született, az élet értelmét kereső enciklopedikus igényű műveket, Voltaire, Victor Hugo némely munkáját vetette össze a *Tragédiával*, valamint Hubay Miklós zárszava. A múzeumban hangszalag őrzi valamennyi szöveget. Kerényi Ferenc *Útban a világirodalomba* címmel a drámai költemény hazai műfajtörténetének vázlatát készítette el, Béccsy Tamás ...*sokszerű szó és egy értelem* címen szintén műfaji kérdésekkel foglalkozott, Fried István *Ki egy szavával hívta létre mindent* című tanulmányában a *Tragédia* kelet-közép-európai kontextusát vizsgálta, Kovács István *A céltudatosságról, a céltalanságról és a kötődésről* címmel fejtette ki nézeteit a lengyel Adam Mickiewicz *Az ősök* című műve és a *Tragédia* összehasonlításával, Éva-Gerevich Kopteff pedig *A finn örök küzdelem* című írásában vetette össze Madách és Johannes Linnankoski drámájának motívumát. A tanácskozás eme törzsanyaga a kötetben kiegészült a bevezetőben emlegetett Nyéki Lajos és a szintén a francia fővárosban élő, salgótarjáni születésű Nagy Pál – a megye díszpolgára, a *Palócföld* főmunkatársa – egy-egy tanulmányával. Nyéki egy franciáknak szánt – *A Tragédia Párizsból nézve* című, 1997-ben kelt – írása átdolgozott változatával szerepel itt, Nagy Pál dolgozata viszont az 1999-es csesztvei Madách-napon elmondott előadásának anyaga, amely Fáj Attila (aki James Joyce-ra) és Vas István (aki Szentkuthy Miklósra utal) Madách-tanulmányaira irányítja a figyelmet. Nagy Pál gondolatai *Az ember tragédiája – modern világirodalmi művek forrása* címmel a *Palócföld* 1999/3-as évfolyamában már egyszer olvashatóak voltak. A kötet érdeme, hogy minden írása a szerkesztő reményei szerint „újabb megközelítési lehetőségek folytonosságát ígéri a Madách filológia számára.”

Praznovszky Mihály *Időről időre* című könyvében az elmúlt évtizedben papírra vetett írásaiból, közszereplései során elhangzott beszédeiből válogatott,

igényesen „megrostálva” azokat, amelyek között – a nagy kedvenc, Mikszáth Kálmán mellett – jó néhánynak szintúgy Madách adott témát. A *Fráter Erzsébetért* elmondott „védőbeszéd” a költő feleségéről elnevezett balassagyarmati leánykollégiumban volt először hallható. Ugyancsak Balassagyarmathoz kötődik *A látható Madách* című szöveg, amely a városi könyvtárban a Madáchról született képzőművészeti alkotásokból rendezett kiállítás kalauza volt. Mindkét gondolatmenet megjelent a *Balassagyarmati Honismereti Híradó* 1993/1–2-es számában. *A tizenhatodik szín* című, emlékezetes beszéd (lásd lentebb) – amely szintén kiállításmegnyitó volt 1998 januárjában Salgótarján, a Nógrádi Történeti Múzeumban – viszont a *Palócföldben* (1998/2.) látott először napvilágot. E kötetben debütált azonban a nagy nyilvánosság előtt a *Madách vendégei* című ünnepi megemlékezés, amely az 1999-es őszi hagyományos csesztvei rendezvényen hangzott el először. Bár e kötetben sokan mások is megidéztek a magyar irodalom és képzőművészet nógrádi és azon túli jeles alakjai közül, a szerző ajánlása aligha véletlenül – nyilván a fentiek alapján is – a salgótarjáni Madách Imre Gimnázium 1965-ben érettségizett negyedik E osztályos volt diáktársainak szól. Másoknak is érdemes azonban okulniuk az alábbi sorokból: „*A praktikizmus kizárólagossága, az információ mindenhatósága, az értékek egyoldalúsága, a vagyon isteniülése – ez a mi 16. színiünk. Ezt nem Madách írta, mi csak tovább játsszuk a jelenetet, ahol ő abbahagyta az írást a londoni után, a falanszter után. Pedig azt hittük, a technika fejlődése, a szabad információáramlás révén a társadalom és mi is megváltoztunk. Csak úgy, önmagunktól. Hogy »nő az emberek felelősségtudata, s nő a társadalmi szolidaritás.« Persze, mindennek a fordítottja lett az igaz.»*”

A nógrádi fogantatású Madách-irodalom legújabb alkotása Kozma Dezső nevéhez fűződik. Az idén januárban tartott megyei Madách-ünnepségsorozat keretében, annak egyik programpontjaként mutatott be Balassagyarmaton, a városi könyvtárban a lehető legegyszerűbb, mégis rendkívül kifejező címmel, a *Tragédia*-költő vezetéknevével a borítóján. Az 1935-ben született Kozma Dezső a sepsiszentgyörgyi kollégiumban tanított mielőtt meghívták a kolozsvári egyetemre, amelynek a közeli években négy esztendőn át dékánhelyettese is volt. Doktori disszertációját jó három évtizeddel ezelőtt *Irodalom a kolozsvári századvégen* címmel védte meg, s azóta is a XIX. században született, illetve fellépett magyar prózaírók pályaképének kutatása, elemzése, bemutatása képezi tudományos tevékenysége fő vonulatait. Eleddig tizenkilenc kötete jelent meg, köztük egyetemi jegyzetek illetve tankönyvek is találhatók. Mint tanár, mint irodalomtörténész természetesen ismerte Madách Imre életművét is, de tüzetesebben a kilencvenes években

kezdett el vele foglalkozni. Ehhez lendületet adott számára az 1994-ben Nógrád megyében megalakult Madách Irodalmi Társaság, amelynek évenkénti ülészakaira, szimpóziumaira rendszeres meghívást kapott.

A kötet lényegében három, de inkább két és fél fejezetre tagolódik. Az első ugyanis egyetlen írást tartalmaz, amely *A lélek él – e kínos szent örökség* címmel hangzott el a szerző Madách-díjának átvételekor 2000 januárjában. Ebben Kozma Dezső azt fejt ki, hogy Madách fő műve, *Az ember tragédiája* kivételes szellemi teljesítmény, mert „...az egyéni és közösségi lét kínzó és mindig időszzerű kérdéseire választ kereső költői töprengés. [...] A nagyságnak, a magasztonnak, az emberinek és az isteninek olyan ígérete ez, amelynek éppúgy része a ködképeket oszlató realitás, mint a soha meg nem szűnő vágyakra ösztönző képzelet. »Karod erős – szíved emelkedett« – mélyíti meggyőződéssé Madách az ehhez vezető út feltételeit”.

Egyértelműen önálló fejezetet képeznek viszont azok az írások, amelyek a *Madách Erdélyben* összefoglaló cím alá kerültek. Ezek sorában az első tanulmány általában foglalkozik Madách-értelmezésével, a *Tragédia* erdélyi utóéletével. Külön dolgozatot szánt Kozma Dezső a *Hit és tudás egymásra találásának lehetősége* címmel két elfelejtett elemzésnek. A Páskándi Géza által 1973-ban, még Erdélyben, *A Hét* hasábjain megjelentetett esszé „a magyar szellemi örökségből szívesen és gyakran ihletődő XX. századi történelmi drámaíró szemszögéből” gondolja végig a Tragédiához való viszonyát, a felsőbb hatalom és az ember egyénre gyakorolt hatását. A másik írás, Nagy László kolozsvári református teológiai tanár eszmefuttatása „szintén a teremtéstörténet felől közelíti meg Madách emberiségkölteményét.” Ugyancsak az elfeledett értelmezések közé sorolja Kozma Dezső Morvay Győző XIX. század végi Madách-magyarázatait és külön ír róluk, csakúgy mint Ravasz Lászlónak, a XX. század elejéről származó vallásbölcseleti értelmezéseiről. A fejezetet záró két tanulmány egyike az erdélyi magyar tankönyvekben megjelent Madách-képet mutatja be, a másik viszonylag terjedelmes elemzését nyújtja annak a témakörnek, hogy milyen pályát futott be Madách az erdélyi színpadokon. A könyv harmadik fejezete a *Más megközelítésben* címet viseli. Ide négy írás került. Az egyikben, *A Biblia, mint élményforrás* címűben Kozma Dezső Madách vallásos létértelmezését járja körül, a másikban a hatalom és szabadság lehetőségeit vizsgálja, a harmadikban a többféleképpen megítélt Fráter Erzsébetről értekezik, a negyedikben pedig Andor Csabának – a Madách Irodalmi Társaság elnökének – új adatokat is bőven tartalmazó Madách-életrajzát recenzálja. Az előbbi három a Madách Irodalmi Társaság által kiadott Madách Könyvtár sorozat egy-egy kiadványában látott napvilágot eredetileg, az utóbbi a *Szabadság* című kolozsvári lapban jelent meg.

Elolvasva, újraolvasva Kozma Dezső Madáchról szóló írásait, kijelenthetjük: helyes volt egy helyre gyűjtve megörökíteni azokat, hiszen sajátos, eredeti szempontokkal, úgymond határainkon túli látásmóddal gazdagítják az egyébként sem szegényes Madách-irodalmat, mint ahogyan ezt teszik az új Palócföld Könyvek Madách-kötetei is.

Bojtor Károly: Műemlék kápolna